

บทบาทของผู้นำชุมชนในการเสริมสร้างความสมานฉันท์ระหว่างภาครัฐกับประชาชนในการจัดการพื้นที่ป่าชุมชน
เขตอำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน

THE ROLE OF LEADERS ON RECONCILIATION ENHANCING BETWEEN GOVERNMENT SECTOR
AND PEOPLE IN COMMUNITY FOREST ADMINISTRATION OF THUNG CHANG DISTRICT, NAN
PROVINCE

พระเกตุ รกชิตญาโณ (ต้นชูชีพ)

นิสิตปริญญาโท สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ เพื่อศึกษาบทบาทของผู้นำชุมชนในการเสริมสร้างความสมานฉันท์ระหว่างภาครัฐกับประชาชน เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของการจัดการพื้นที่ป่าชุมชนระหว่างภาครัฐกับประชาชน และเพื่อเสนอแนวทางในการเสริมสร้างความสมานฉันท์ระหว่างภาครัฐกับประชาชนในการจัดการพื้นที่ป่าชุมชน ตามหลักพุทธธรรม เขตอำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยเลือกผู้ให้สัมภาษณ์ 15 รูป/คน ผลการวิจัยพบว่า 1. บทบาทผู้นำชุมชนจะต้องมีวิสัยทัศน์ มีความสามารถ มีความรู้เรื่องกฎระเบียบ ในการบริหารจัดการป่าชุมชน มีหลักในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ระหว่างรัฐกับประชาชน 2. สภาพทั่วไปของป่าชุมชน อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน เป็น การจัดการป่าที่ยึดถือวิถีชีวิตของชุมชนกับการพึ่งพาอาศัยธรรมชาติเป็นหลัก โดยชุมชนร่วมกันดูแลรักษาและใช้ประโยชน์จากความอุดมสมบูรณ์ของป่าชุมชน มีกฎกติกาที่กำหนดขึ้นบังคับใช้อย่างเหมาะสม 3. แนวทางในการเสริมสร้างความสมานฉันท์นั้น ต้องนำหลักรัฐศาสตร์มาใช้ควบคู่ในการจัดการกับพื้นที่ป่าชุมชนที่ยังมีความขัดแย้งกันอยู่ ต้องยึดถือประโยชน์สูงสุดของชุมชนเป็นที่ตั้ง และการเสริมสร้างความสมานฉันท์ต้องนำหลักสารณียธรรมมาบูรณาการประยุกต์ใช้ เพื่อให้เกิดการยอมรับทั้งสองฝ่าย

คำสำคัญ : บทบาทของผู้นำชุมชน, ความสมานฉันท์ระหว่างภาครัฐกับประชาชน, การจัดการพื้นที่ป่าชุมชน

Abstract

The objectives of the thesis to study the role of community leaders in strengthening the reconciliation between government sectors and people, to study the general condition of community forest management between the government sectors and people, and to propose ways of Buddhism's principles to strengthen reconciliation between government sectors and people in the management of community forest areas of Thung Chang District, Nan Province. This research is qualitative research methodology with interviewing In-depth Interview and the researcher is selected fifteen interviewees from key informants. The findings of this research as follows: 1. The role of good leaders must be vision and the ability to apply the rules of community forest management. There are major mediators in disputes between the government sectors and people. 2. General conditions of Community forests of Thung Chang Sub-district, Thung Chang District, Nan Province is the forest management that maintains the way of life of the community and the natural dependence. Community participation is to maintain and utilize the

abundance of community forests. There are rules that apply properly. 3. The principle for strengthening reconciliation must be used Political science in conjunction with community forest management with also conflicts. The regarding to maximum benefit of the community is the main. And to strengthen reconciliation, we need to integrate the principles of justice. To achieve the acceptance of both parties.

Keywords : The role of leaders, Reconciliation Enhancing between Government Sector and People, Community Forest Administration.

บทนำ

ในปี พ.ศ. 2504 พื้นที่ป่าไม้ในประเทศไทยมากกว่าครึ่งถูกปกคลุมไปด้วยผืนป่ากระจายไปทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ คิดเป็น 53.33 % เทียบกับพื้นที่ประเทศ ในช่วง พ.ศ. 2504-2534 พื้นที่ป่าไม้ลดลงเหลือเพียงร้อยละ 26.64 เทียบกับพื้นที่ประเทศ พื้นที่ป่าไม้ลดลงเกือบ 50 % ของพื้นที่ประเทศ (ศศิน เฉลิมลาภ และคณะ, สิงหาคม 2558 : 2.) การบุกรุกพื้นที่ป่ามีปริมาณเพิ่มมากขึ้นทุกๆ ปี อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจจากภาคเกษตรกรรมไปสู่ภาคอุตสาหกรรม และเน้นการปลูกพืชเชิงพาณิชย์ ในขณะเดียวกันรัฐบาลก็มีนโยบายกำหนดให้มีพื้นที่ป่าอนุรักษ์เพิ่มขึ้น ทำให้เกิดวิกฤตการณ์ป่าไม้และการขยายที่ดินทำกิน เนื่องจากแนวคิดและการปฏิบัติในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ยึดมั่นมานาน ในกลุ่มประเทศกำลังพัฒนา คือ ป่าไม้ต้องเป็นของรัฐบาล มีรากฐานมาจากการจัดการป่าไม้แบบอเมริกา กล่าวคือ รัฐบาลพยายามแบ่งพื้นที่เขตรอกจากพื้นที่ป่าไม้ และเชื่อว่าคนกับป่าไม้สามารถอยู่ร่วมกันได้ ชาวบ้านในชุมชนเป็นตัวการสำคัญในการทำลายป่าไม้ ผลจากแนวคิดและการปฏิบัติดังกล่าวคือ ป่าไม้เสื่อมโทรมและลดลงอย่างรวดเร็ว ในปัจจุบันการบริหารจัดการพื้นที่ป่าชุมชนจึงเป็นกระแสหนึ่งที่ชุมชนหันมาให้ความสำคัญ เพราะความรักและหวงแหนป่าเหมือนบ้านหลังที่สอง โดยมีชุมชนหลายแห่งทั่วประเทศที่มีพื้นที่อาศัยอยู่ในเขตป่าไม้และติดกับพื้นที่ป่าไม้ จนสามารถเรียกป่านั้นว่า “ป่าชุมชน” และได้พยายามดำเนินกิจกรรมมากมาย เพื่ออนุรักษ์และรักษาป่าไว้ให้คงอยู่ แต่จะประสบความสำเร็จและสามารถดำเนินการต่อเนื่องอย่างมีประสิทธิภาพได้นั้น จำเป็นจะต้องอาศัยความร่วมมือจากผู้นำชุมชน และประชาชนในชุมชนเอง ทั้งนี้แต่ละท้องถิ่นจะมีรูปแบบและวิธีดำเนินการจัดการป่าชุมชนแตกต่างกันออกไป และมักจะไม่ค่อยประสบผลสำเร็จมากนักเพราะเป็นการดำเนินการในภาคประชาชนเพียงส่วนเดียว โดยไม่มีการประสานความร่วมมือจากภาครัฐบาลหรือเอกชนเท่าที่ควร

ความสำคัญในการอนุรักษ์ป่าไม้ เกิดขึ้นตั้งแต่ในสมัยพุทธกาล สมัยนั้น มีภิกษุชาวเมืองอาฬวีรูปหนึ่งกำลังตัดต้นไม้ เทวดาผู้สิงอยู่ที่ต้นไม้ได้กล่าวกับภิกษุนั้นว่า “ท่านผู้เจริญ ท่านต้องการจะสร้างที่อยู่ของท่าน ก็โปรดอย่าตัดต้นไม้ที่เป็นที่อยู่ของข้าพเจ้าเลย” ภิกษุนั้นไม่เชื่อฟังยังขึ้นตัด ได้พินถูกแขนลูกของเทวดา พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบ และทรงดำหนิว่า โฉนพวกเธอจึงตัดบ้าง ใช้ให้ตัดบ้างซึ่งต้นไม้เล่าและรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้ ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะพราภุตคาม (วิมहा. (ไทย) 2/89/277.) ความเชื่อในเรื่องที่มีเทพารักษ์ สิงสถิตอยู่ในป่าและ ต้นไม้ ที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก จึงเป็นประโยชน์และเอื้ออำนวยที่สำคัญในการอนุรักษ์ป่าและต้นไม้ประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่งคือ การนำพิธีกรรมการบวชป่าและสืบทอดมาแม่น้ำ มาเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชนเพื่อให้เกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่า ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า หากได้ผู้นำที่มีความสามารถและมีรูปแบบวิธีการที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ของแต่ละชุมชน และน้อมนำหลักธรรมในทาง

พระพุทธศาสนาประยุกต์ใช้ ย่อมจะทำให้ประสิทธิภาพของการจัดการป่าชุมชนประสบผลสำเร็จได้เป็นอย่างดี นำไปสู่การเสริมสร้างความสมานฉันท์ระหว่างภาครัฐกับประชาชน

ทั้งนี้ได้นำหลักธรรมในพระพุทธศาสนา คือ หลักสารณียธรรม 6 ประการ อันเป็นที่ตั้งมั่นด้วยเมตตาทั้งทางกาย วาจา ใจ ทำให้เป็นที่รัก ที่เคารพ เพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน ซึ่งจะเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างความสามัคคีมีความเป็นอันหนึ่งเดียวกัน ในเรื่องความเป็นมาแห่งพระไตรปิฎก ครั้นเมื่อสมัยพุทธกาลที่ต้องกล่าวถึงความปรารถนาดีของพระจุลเจียร เมื่อรู้เห็นเหตุการณ์ที่สาวกของนิครนถ์ นาฏบุตรแตกกัน ท่านได้เข้าพบพระอานนทถึง 2 ครั้ง พระพุทธเจ้าจึงทรงแสดงธรรมแก่พระอานนท โดยทรงแสดงโพธิปักขิยธรรม 37 ประการ และทรงแสดงมูลเหตุแห่งการทะเลาะวิวาท 6 ประการ อธิกรณ์ 4 ประการ วิธระงับอธิกรณ์ 7 ประการ ประการสุดท้ายพระพุทธองค์ได้ทรงแสดงหลักสารณียธรรม เพื่อบูชาคุณของพระจุลเจียร ผู้แสดงความห่วงใยในความตั้งมั่นยังยืนแห่งพระพุทธศาสนา หลักสารณียธรรม 6 ประการนี้ (ม.อ. (ไทย) 14/54/59.) คือ 1) ฝึกหัดในธรรมวินัยนี้ (2) ตั้งมั่นเมตตา 2) ตั้งมั่นเมตตาจิตกรรม (3) ตั้งมั่นเมตตาตามโนกรรม (4) บริโภคโดยไม่แบ่งแยก โดยคิดว่า“จะให้เท่านั้น” และไม่แบ่งแยกบุคคล โดยคิดว่า“จะให้แก่คนนั้น ไม่ให้แก่คนนั้น” (5) เป็นผู้มิมีทิฐิ ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็นไท ท่านผู้รู้สรรเสริญ ไม่ถูกต้อนหาและทักท้วงครอบงำ เป็นไปเพื่อสมาธิ (6) เป็นผู้มิมีทิฐิ โดยทิฐิอันประเสริฐ เป็นนิยานิกกรรม (ธรรมที่ตัดมูลรากแห่งวิภวาทให้เป็นอารมณ์ แล้วนำสัตว์ออกจากวิภวาท) เพื่อความสิ้นทุกข์ สารณียธรรม 6 ประการนี้ “ถ้าเธอทั้งหลายพึงสมทานสารณียธรรม 6 ประการนี้ ประพฤติอยู่ การประพฤตินั้นจักเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อสุขแก่เธอทั้งหลายตลอดกาลนาน” ดังนั้นผู้วิจัยจึงให้ความสนใจที่จะศึกษาถึงบทบาทของผู้นำชุมชนในการเสริมสร้างความสมานฉันท์ระหว่างภาครัฐกับประชาชน ในการจัดการพื้นที่ป่าชุมชน เขตอำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน ตามหลักพุทธธรรม ประกอบกับในปัจจุบัน ปัญหาหลักของการบริหารจัดการป่าชุมชนในหลายๆ พื้นที่ เกิดขึ้นจากหลายสาเหตุ ทั้งจากการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน หน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมไปถึงความขัดแย้งของประชาชนในชุมชนด้วยตนเอง จากกฎระเบียบของการใช้ประโยชน์จากป่าที่เข้มงวดเกินไป หนึ่งด้วยนโยบายของภาครัฐที่เร่งพัฒนาและจัดการทรัพยากรป่าไม้ เพื่อเพิ่มพื้นที่ของป่าไม้ ต้องการให้ป่าไม้กลับมาอุดมสมบูรณ์ และไม่ถูกทำลายเพิ่มขึ้น การอนุรักษ์เป็นไปอย่างยั่งยืน ซึ่งจากปัญหาและปัจจัยที่บั่นทอนความยั่งยืนของการจัดการป่าชุมชนเหล่านี้ ผู้วิจัยจึงเลือกพื้นที่ป่าชุมชนของบ้านทุ่งผึ้ง ตำบลทุ่งช้าง อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน มาเป็นหัวข้อศึกษาวิจัย เนื่องจากป่าชุมชนแห่งนี้ มีการดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าอย่างต่อเนื่อง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบทบาทของผู้นำชุมชนในการเสริมสร้างความสมานฉันท์ระหว่างภาครัฐกับประชาชน ในการจัดการพื้นที่ป่าชุมชน เขตอำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน
2. เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของการจัดการพื้นที่ป่าชุมชนระหว่างภาครัฐกับประชาชน เขตอำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน
3. เพื่อเสนอแนวทางในการเสริมสร้างความสมานฉันท์ระหว่างภาครัฐกับประชาชนในการจัดการพื้นที่ป่าชุมชน ตามหลักพุทธธรรม เขตอำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ซึ่งผู้วิจัยได้เลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่มีความสอดคล้องกับประเด็นสาระสำคัญของการวิจัย จำนวน 15 รูป/คน โดยแบบสัมภาษณ์ที่ใช้เป็นแบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) ประเภทไม่เป็นทางการ ผู้สัมภาษณ์ใช้คำถามแยกเป็นหัวข้อแต่ละประเด็นและใช้คำถามแบบปลายเปิด

เป็นคำถามกว้างๆ ปรับเปลี่ยนได้ ผู้ให้สัมภาษณ์สามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ มีลักษณะการโต้ตอบระหว่างผู้สัมภาษณ์และผู้ให้สัมภาษณ์ และทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis Technique) แล้วนำเสนอในรูปแบบการพรรณนา

ผลการศึกษา

1. บทบาทของผู้นำชุมชนในการเสริมสร้างความสมานฉันท์ระหว่างภาครัฐกับประชาชน ในการจัดการพื้นที่ป่าชุมชน บ้านทุ่งผึ้ง ตำบลทุ่งช้าง อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน

บทบาทของผู้นำชุมชนในการเสริมสร้างความสมานฉันท์ พบว่าผู้นำชุมชนมีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการ ส่งเสริมและสนับสนุน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาในระดับชุมชน ทั้งนี้ผู้นำชุมชนได้แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ 1) ผู้นำแบบเป็นทางการ เป็นผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งอย่างเป็นทางการ ให้ดำรงตำแหน่งหัวหน้า และให้อำนาจหน้าที่ในการดำเนินการอย่างหนึ่งอย่างใดตามกฎหมายขององค์กรนั้นๆ 2) ผู้นำแบบไม่เป็นทางการ เป็นผู้นำที่ไม่ใช่ผู้บังคับบัญชา เพราะไม่มีตำแหน่งเป็นหัวหน้า แต่ชุมชนให้การยอมรับและยกย่องให้เป็นผู้นำ เพราะมีคุณสมบัติหลายประการที่ชุมชนต้องการ

2. สภาพทั่วไปของการจัดการพื้นที่ป่าชุมชน อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน

การจัดการพื้นที่ป่าชุมชน ในเขตอำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน ซึ่งตั้งอยู่ที่ บ้านทุ่งผึ้ง หมู่ที่ 5 ตำบลทุ่งช้าง อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน ไร่ 2 งาน 97 ตารางวา อยู่ในความดูแลรักษาของกระทรวงมหาดไทย (ที่เลี้ยงสัตว์บ้านทุ่งผึ้ง – สาธารณประโยชน์) ออกให้ ณ วันที่ 12 กรกฎาคม พ.ศ. 2533 ทิศเหนือ ติดกับลำห้วยยางซึ่งเป็นลำห้วยขนาดล็กผ่านารกัดเซาะของสายน้ำ ในฤดูแล้งจะไม่มีน้ำและที่สำคัญยังติดกับที่อยู่อาศัยของชาวบ้าน จึงถูกบุกรุกจับจองเป็นพื้นที่เพื่อปลูกพืชผักสวนครัวในการดำรงชีพ ทิศตะวันออกของป่าชุมชน ติดกับทางสาธารณประโยชน์ ทิศตะวันตก ติดกับที่ดินที่มีการครอบครองมีการทำประโยชน์จากส่วนราชการในการขอใช้พื้นที่ ส่วนทิศใต้ ติดกับลำเหมืองสาธารณประโยชน์มีการเข้าจับจองเป็นที่ทำกิน ในการดำเนินการของผู้นำชุมชนมีความเชื่อมั่นว่า การจัดการพื้นที่ป่าชุมชน ด้วยใจที่รักและห่วงหาพันทำให้คนในชุมชนสามารถอยู่ร่วมกับป่า สร้างอาชีพ สร้างรายได้ และสร้างจิตสำนึกให้รู้จักทดแทนบุญคุณแก่ป่าที่ให้ประโยชน์ต่อชุมชน และการร่วมกันจัดตั้งคณะกรรมการจัดการป่าชุมชน มีกลไกแบบแผนการอนุรักษ์ป่าชุมชนที่ชัดเจน มีกฎกติกาและระเบียบต่างๆ มาบังคับใช้ในพื้นที่ป่าชุมชนได้อย่างเหมาะสม การนำองค์ความรู้เชิงอนุรักษ์ เชิงวิชาการและหลักนิติธรรม เพื่อนำมายกระดับป่าชุมชนให้เป็นป่าชุมชนระดับชาติ ทางชุมชนเห็นว่าหน่วยงานภาครัฐควรยอมรับและผ่อนปรนให้ชาวบ้านมีพื้นที่ทำกินและเลี้ยงชีพ การมีแนวเขตที่ชัดเจน ไม่ยึดหลักข้อกฎหมายมากเกินไปในการจัดการป่าชุมชนเพียงอย่างเดียว และที่ผ่านมามีหน่วยงานให้การสนับสนุนงบประมาณ เพื่อพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้และท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับความต้องการของคนในชุมชน

อย่างไรก็ตาม การจัดการพื้นที่ป่าชุมชน ที่ยังเป็นปมปัญหาระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับประชาชน ยังเกิดขึ้นมาตลอดอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในเรื่องกฎหมาย ที่ภาครัฐยังไม่มีกฎหมายรองรับสิทธิในที่ดินทำกิน ในพื้นที่ทับซ้อนของชุมชนกับป่า การแก้ปัญหาในด้านขอบเขตพื้นที่ โดยใช้แนวคิดในการนำองค์ความรู้ อันเป็นหลักการที่สามารถนำไปใช้ให้เกิดความสำเร็จ ในการแก้ปัญหาของป่าชุมชนในแต่ละพื้นที่ การนำหลักการทรงงานและโครงการต่าง ๆ อันเนื่องมาจากพระราชดำริของในหลวงรัชกาลที่ 9 ที่เรียกว่า “ศาสตร์พระราช” จากโครงการของพระองค์มาใช้แก้ปัญหานั้น มีหลักคิดในการมองให้เห็นรอบด้านของปัญหาที่เกิดขึ้น ไม่เพียงมองผ่านกฎหมายต่างๆ เท่านั้น แต่ได้สร้างระบบให้ผู้นำชุมชนและชาวบ้านในพื้นที่ได้มีส่วนร่วม ในการตกลงร่วมกัน กำกับดูแลกันเอง และร่วมจัดการป่าชุมชนกับหน่วยงานภาครัฐ จนเป็นวัฒนธรรมของชุมชนที่มีความเคารพต่อหน้าที่ของทั้งภาครัฐและชุมชน

เอง เกิดกลไกยุติธรรมระดับชุมชน เพื่อให้คนอยู่กับป่าได้อย่างยั่งยืน และสามารถขยายผล เพื่อแก้ปัญหาจากการเรียนรู้ ด้วยกรอบแนวคิดที่นำไปปฏิบัติให้สำเร็จได้ การสร้างความมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการพื้นที่ตามแนวทาง “ระเบิดจากข้างใน” การใช้หลักการจัดการทรัพยากร “ดิน-น้ำ-ป่า” ของพื้นที่ และการใช้ “มาตรการชุมชน” ผสมผสานหลักการเรียนรู้ตามภูมิปัญญาท้องถิ่น มาพัฒนาแนวทางการบริหารจัดการพื้นที่ป่าชุมชน เพื่อรับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในอนาคต ในการศึกษาขอบเขตพื้นที่ พิกัด เอกสารสิทธิ์ที่ดินตามความเป็นจริง ได้ยึดในหลักความเป็นจริงตามภูมิศาสตร์พื้นที่ กฎกติกาของชุมชน ที่ใช้ควบคุมพื้นที่ป่าชุมชนนั้น เมื่อกำหนดแผนการจัดการ ก็ได้ดำเนินการปฏิบัติตามแผนการ มีการติดตาม ประเมินผล โดยใช้กลไกที่นำเชื่อถือมากำกับดูแลสรุปเป็นองค์ความรู้ เป็นบทเรียน ในการแก้ไขปัญหาโดยใช้กฎหมายบังคับ และมีบทลงโทษรุนแรง ได้ปรับเป็นการใช้แนวทางพัฒนาร่วมกัน เพื่อให้ทุกฝ่ายที่มีส่วนร่วม เกิดความเชื่อใจและเชื่อมั่นในการแก้ปัญหาการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืนได้

3. แนวทางในการเสริมสร้างความสมานฉันท์ระหว่างภาครัฐกับประชาชน ในการจัดการพื้นที่ป่าชุมชน ในเขต อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ ตามหลักพุทธธรรมโดยใช้หลักสารณียธรรม 6 ประการ

การจัดการพื้นที่ป่าชุมชน มาจากการสืบทอดประเพณีวัฒนธรรม และความเชื่อดั้งเดิมของชุมชน ปัจจุบันวิถีความเป็นอยู่ของชุมชน เริ่มมีการเปลี่ยนแปลง ความไม่ชัดเจนของขอบเขตพื้นที่รอบแนวเขตป่าชุมชนเกิดความไม่ชัดเจน การขาดความรู้ ในข้อกฎหมายและข้อบัญญัติของรัฐทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้น การศึกษาหาแนวทางในการเสริมสร้างความสมานฉันท์ ระหว่างภาครัฐกับประชาชนในการจัดการพื้นที่ป่าชุมชน นับว่ามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้ ทุกฝ่ายที่มีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ป่าชุมชน ก็เพื่อจุดมุ่งหมายในการพัฒนาพื้นที่ให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน สังคม และสืบทอดไปยังลูกหลานต่อไป หลักสารณียธรรม 6 ประการ เป็นแนวทางในการเสริมสร้างความสมานฉันท์ สามารถนำมาใช้ในการจัดการป่าชุมชนให้เป็นระบบมากขึ้น ความมีเมตตาเป็นหลักสำคัญอย่างยิ่ง การเสียสละเพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวม เอื้อเฟื้อกันในชุมชน เคารพกฎระเบียบของชุมชน ในการใช้ประโยชน์จากผลผลิตของป่าชุมชน และได้ยกเอาหลักสารณียธรรม 6 ประการ ที่พอจะเป็นแนวทางในการเสริมสร้างความสมานฉันท์ระหว่างภาครัฐกับประชาชน ซึ่งประกอบไปด้วย 1) เมตตาทายกรรม แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกัน 2) เมตตาจักรกรรม สั่งสอน แนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ 3) เมตตาโมกกรรม ตั้งจิตปรารถนาดี 4) สาธารณโณคิ ได้ของสิ่งใดมาก็แบ่งปันกัน 5) สีสสามัญญตา มีความประพฤติสุจริตดีงาม 6) ทิฐีสามัญญตา มีความเห็นชอบร่วมกัน ที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้น สิ้นทุกข์ หรือขจัดปัญหา ซึ่งหลักสารณียธรรมธรรมนี้เป็นความสมัครสมานสามัคคีกันอันเป็นรากฐานสำคัญที่เอื้อให้คุณค่าเหล่านั้นดำรงอยู่ในสังคมและชุมชน ดังนั้น เมื่อกล่าวถึงความสมานฉันท์ จึงสามารถใช้เป็นตัวชี้วัดความเจริญก้าวหน้าของสังคมนั้นๆ ได้ เนื่องจากประชาชนใช้สติปัญญาและเหตุผลมากกว่าการใช้ความรุนแรงในการแก้ไขปัญหา มีระบบการจัดการกับปัญหาความขัดแย้งที่ดีทำให้ไม่ลุกลามจนกลายเป็นการใช้ความรุนแรงต่อกัน

อภิปรายผล

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทของผู้นำชุมชนในการเสริมสร้างความสมานฉันท์ ระหว่างภาครัฐกับประชาชน ในการจัดการพื้นที่ป่าชุมชน อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ ผู้วิจัยอภิปรายผลได้ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ผู้นำชุมชนต้องค้นหาศักยภาพของตนเองที่มีอยู่ก่อน จากบทบาทของการทำงานและภาระหน้าที่ตามที่เป็นอยู่ต้องวางตัวเป็นกลาง ในความสามารถของผู้นำต้องเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่าย การรับฟังปัญหาของชุมชนเพื่อนำไปแก้ไขและหาทางออกอย่างชาญฉลาดมีความเที่ยงธรรมในการทำงาน มีการคิดอย่างเป็นระบบ ย่อมทำให้ประสิทธิภาพของการทำงานบรรลุผลตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ การประสานกันเป็นทีมงานในการทำงานต่างพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันจึงก่อเกิดเป็นเครือข่าย ซึ่งเป็นรูปแบบที่จะนำไปสู่แนวทางการปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพเป็น

รูปธรรม ที่สำคัญผู้นำต้องมีคุณสมบัติหรือลักษณะความเป็นผู้นำ คือ ต้องเสียสละความสุขของตนเอง มองถึงประโยชน์ของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง และต้องได้รับการยอมรับจากทุกฝ่ายในการประสานความร่วมมือ อันเป็นคุณลักษณะเฉพาะจึงจะทำให้บทบาทผู้นำในการเสริมสร้างสมานฉันท์ได้รับความยอมรับได้ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของพิมพงา เพ็งนาเรนทร์ (2555: 89). พบว่า ผู้นำท้องถิ่นต้องโน้มน้าวให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาตลาดน้ำบางน้ำผึ้ง เพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ รวมทั้งมีการจัดให้ชุมชนเข้าร่วมประชุมพูดคุยถึงปัญหาต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อชุมชนนอกจากนี้ชุมชน ยังต้องอาศัยบทบาทของผู้นำท้องถิ่นในการทางบประมาณ มาพัฒนาการท่องเที่ยวของตลาดน้ำบางน้ำผึ้ง ควบคู่ไปกับการพัฒนาระบบบริหารจัดการของตลาด ซึ่งผู้นำท้องถิ่นได้ใช้วิธีการสอบถามภายในชุมชน กับผู้นำชุมชน และสมาชิกในชุมชน เพื่อที่จะได้รับทราบถึงปัญหาและหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน

2.การจัดการพื้นที่ป่าชุมชน ต้องให้ชุมชนมีบทบาทในการขับเคลื่อนงานจากการมีส่วนร่วม ไม่หวังรอแต่ในส่วนงานของภาครัฐอย่างเดียวในการจัดการทรัพยากรป่าชุมชน การสร้างจิตสำนึกตระหนักถึงความรักและความหวงแหนในพื้นที่อย่างชาญฉลาดรวมถึงการปกป้องสิทธิในการใช้ประโยชน์อย่างชอบธรรม เป็นสิ่งที่จะต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบและมีขั้นตอน จากการลงพื้นที่ของผู้วิจัยในครั้งนี้ หากชุมชนใดที่อ่อนแอในการที่แตกแยกทางความคิดและความเห็นต่าง ในการจัดการป่าก็จะทำให้การทำงานต้องเจอกับความล้มเหลวอยู่บ่อยครั้ง ดังนั้น การจะทำให้เกิดความสำเร็จในการจัดการป่าชุมชนได้ ต้องมีการปรับแนวคิดในการจัดการ โดยใช้หลักของทางเศรษฐศาสตร์ควบคู่ไปกับหลักของรัฐศาสตร์ คือ การให้คนมีอยู่มีกินสร้างรายได้ให้คนในชุมชนก่อน จากพื้นที่ๆ มีอยู่การสร้างมูลค่าของภาคเกษตรกรรม โดยใช้พื้นที่อย่างคุ้มค่ากับผลผลิตที่ได้ โดยอาศัยองค์กรเครือข่ายความเชื่อมโยงทั้งภาครัฐและเอกชน การสร้างมูลค่าของภาคการเกษตร แปรรูปผลผลิตของชุมชนและนำสู่ตลาดเป็นสิ่งที่ต้องดำเนินการเพื่อให้การรักษาป่าเกิดความยั่งยืน เพราะว่าถ้าประชาชนมีรายได้พอเพียงสำหรับเลี้ยงชีพ ในพื้นที่ที่มีอยู่เดิมแล้ว การบุกโค่นไม้ทำลายป่าหรือการบุกรุกพื้นที่ป่าเพิ่มก็อาจจะไม่เกิดขึ้นหรือเกิดขึ้นน้อยที่สุด เป็นหลักคิดที่เป็นพื้นฐาน โดยไม่ต้องเสี่ยงจากการถูกจับในการบุกรุกป่าตามกฎหมายและทางเจ้าหน้าที่ก็ไม่ต้องหนักใจในการทำหน้าที่การดูแลควบคุมพื้นที่ป่าชุมชน การปรับเปลี่ยนแนวคิดจากการทำเกษตรแบบทุนนิยม โดยป้อนผลผลิตการเกษตรสู่โรงงานอุตสาหกรรมโดยตรง กับแนวคิดการทำเกษตรแบบเพิ่มมูลค่าผลผลิต โดยมีองค์กรสนับสนุนต่อยอดแปรรูปแล้วนำไปสู่ตลาดเพื่อระบายสินค้า เป็นแนวคิดที่ต้องอาศัยองค์ความรู้และเทคนิคจากผู้เชี่ยวชาญและเพิ่มเติมความรู้สู่ภาคเกษตรกร จึงจะทำให้การจัดการป่าชุมชนเป็นไปอย่างยั่งยืนได้ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของอนุชิต สิงห์สุวรรณ และคณะ (2558). พบว่า แนวทางการบริหารจัดการป่าไม้ชุมชนเพื่อให้เกิดความยั่งยืน ควรดำเนินแนวทางขับเคลื่อนสู่ภาคปฏิบัติในชุมชนสองประการ ประการแรก คือ หาวิธขยายพันธุ์ไม้ลูกแคน เพื่อทดแทนการนำเข้า ลดต้นทุนการผลิต และเพื่อเป็นการรักษาความสมดุลของระบบนิเวศเอาไว้ ประการที่สอง คือ สนับสนุนให้ป่าชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ของโรงเรียน สอดแทรกเนื้อหาป่าชุมชนไว้ในหลักสูตรท้องถิ่นแก่นักเรียน และการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เพื่อเผยแพร่ให้ความรู้เกี่ยวกับพันธุ์ไม้ในป่า

3. แนวทางการเสริมสร้างความสมานฉันท์ชุมชนต้องสร้างความคุ้นเคยขึ้น ระหว่างชุมชนกับองค์กรรัฐ เพื่อคลายกำแพงความไม่ไว้วางใจกันในเรื่องต้นก่อก่อน จึงจะทำให้การจัดการป่าชุมชนเกิดความร่วมมือกันได้ การสร้างความตระหนักถึงความร่วมมือประสานใจ โดยใช้หลักธรรมมาบูรณาการเป็นอีกวิธีหนึ่งที่สอดคล้องกับความเป็นอยู่ในความเป็นจริง โดยหลักสารณียธรรมซึ่งเป็นหลักที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้เคยใช้เพื่อให้บุคคลอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข เป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมและเสริมสร้างความสมานฉันท์ให้เกิดขึ้นต่อองค์กรและชุมชน ทำให้บุคคลเป็นที่รักของผู้พบเห็น เป็นที่เคารพยำเกรง เป็นไปเพื่อสงเคราะห์กันและกัน ไม่ทะเลาะวิวาท เป็นธรรมอันเกิดความสามัคคีกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งการนำหลักสารณียธรรมทั้ง 6 ประการ มาเป็นแนวทางเสริมสร้างความสมานฉันท์ใน

สังคมเป็นอีกวิธีที่ผู้วิจัยเห็นว่า เป็นแนวทางในการใช้สมานฉันท์ได้จริง การใช้กฎหมายนั้นไม่สามารถที่จะควบคุมประชาชนได้ เพราะกฎหมายหรือกฎระเบียบมีความแข็งแกร่งต่าง ไม่ปรับเปลี่ยนไปตามบริบทของสังคม เป็นความเที่ยงตรง และเป็นเสมือนอาวุธเป็นบางครั้งที่มีการเผชิญหน้ากันระหว่างประชาชนกับเจ้าหน้าที่รัฐ จึงไม่อาจทำให้การจัดการป่าชุมชนอย่างสมานฉันท์ประสบความสำเร็จได้ ดังนั้น ผู้นำที่ดีควรที่จะเลือกใช้กฎหมายศีลธรรมควบคู่ไปกับกฎหมายทางบ้านเมือง และต้องเข้าใจบริบทของชุมชนในการใช้ชีวิตหรือการดำรงชีวิต อีกประการรัฐควรเน้นยุทธศาสตร์เชิงรุก คือ การเข้าไปพบปะพูดคุยสร้างความเป็นกันเองกับชาวบ้านในชุมชน เพื่อเสริมสร้างความสมานฉันท์ของชุมชนและรัฐ จึงจะเป็นไปอย่างยั่งยืนได้ ซึ่งการพูดคุยด้วยความสมานฉันท์ดังกล่าวนี้ ได้สอดคล้องกับแนวคิดของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) (2546, หน้า 273) ที่ได้กล่าวว่า สารณียธรรม 6 หากผู้ใดประพฤติปฏิบัติตาม จะสะท้อนให้เห็นถึง ซึ่งความรัก ความปรารถนาดีต่อกันทั้งทางกาย วาจาด้วยความจริงใจ มีความรู้ความเข้าใจ ในการแก้ปัญหาหรือแก้ทุกข้ออย่างถูกต้องเสมอกัน

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ คือ การจัดการพื้นที่ป่าชุมชนต้องใช้ผู้นำชุมชนที่มีวิสัยทัศน์ปรับเปลี่ยนตามสภาพพื้นที่ของชุมชน ในการจัดการพื้นที่ป่าชุมชนระหว่างรัฐกับประชาชน ควรจะมีการพูดคุยกันถึงปัญหาที่เกิดขึ้นจริงของพื้นที่ แนวทางในการเสริมสร้างความสมานฉันท์ระหว่างภาครัฐกับประชาชนในการจัดการพื้นที่ป่าชุมชน จึงควรนำหลักของพรหมวิหาร 4 ซึ่งเป็นธรรมะของผู้นำหรือผู้ปกครองมาเพิ่มเติม ซึ่งจะทำให้การเสริมสร้างความสมานฉันท์เกิดขึ้นได้จริงในพื้นที่ และควรศึกษาวิจัยเรื่องขอบเขตที่ดินของป่าชุมชนที่ทับซ้อนกับป่าอนุรักษ์และป่าสงวน โดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยครั้งนี้ ต้องเจริญพรขอบคุณอาจารย์ ดร.สามารถ บุญรัตน์ ประธานควบคุมวิทยานิพนธ์ อาจารย์ ดร.บุศรา โพธิสุข กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ในการแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ จนทำให้งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จ และขอกราบขอบพระคุณ พระเดชพระคุณพระมหาสมบุญญ์ วุฑฒิกโร, ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย รวมถึงพระอาจารย์มหาบุญเลิศ อินทปญโญ, รศ. ประธานในการสอบวิทยานิพนธ์ และกรรมการในการสอบวิทยานิพนธ์ทุกท่าน ที่ได้ให้ข้อเสนอแนะ และช่วยชี้แนวทางในการทำวิจัย เพื่อให้มีเนื้อหาสมบูรณ์ชัดเจนมากยิ่งขึ้น รวมถึงคณาจารย์สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ทุกท่าน ที่ได้ให้ความรู้ทางวิชาการแก่ผู้วิจัยเป็นอย่างดี

เอกสารอ้างอิง

(ก) ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

1)หนังสือ

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2546). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 12.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

อนุชิต สิงห์สุวรรณ และคณะ. (2558). “การศึกษาแนวทางการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนอย่างยั่งยืน ในกรณีเป็นแหล่งวัตถุดิบเพื่อผลิตเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสาน กรณีศึกษาบ้านท่าเรือ ตำบลท่าเรือ อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม”. รายงานวิจัย. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

2)วารสาร

พิมพ์งา เพ็ญนาเรนทร์. (2555). “บทบาทของผู้นำท้องถิ่นในการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน ของตลาดน้ำบางนาผึ้ง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ”. วารสารวิจัยราชภัฏธนบุรี รับใช้สังคม, ปีที่ 19 ฉบับที่ 1, 89.

ศศิน เฉลิมลาภ และคณะ. (2558). “สถานการณ์ป่าไม้ประเทศไทย 2558”. วารสารสาส์นสืบ มูลนิธิสืบ นาคะเสถียร, (สิงหาคม), 2.

3)สัมภาษณ์

ชนานาถ ศิริเดชากิจ. (4 กรกฎาคม 2560). ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งช้าง อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน. สัมภาษณ์

ไชยวัฒน์ สมพรหม. (3 กรกฎาคม 2560). ประธานเหมืองฝาย บ้านทุ่งผึ้ง ตำบลทุ่งช้าง อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน. สัมภาษณ์

บุญยงค์ วงศ์รักมิตร. (30 มิถุนายน 2560). ประชุมโครงการเสริมสร้างและฟื้นฟูพลังเครือข่ายป่าชุมชน เพื่อรักษาพื้นที่ป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน. สัมภาษณ์

ประวิตร ก้อนบาง. (5 กรกฎาคม 2560). นายกองค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งช้าง อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน. สัมภาษณ์
ประสิทธิ์ พัฒนาใหญ่ยิ่ง. (20 กรกฎาคม 2560). ผู้อำนวยการสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จังหวัดน่าน. สัมภาษณ์

พระครูพิทักษ์นันทคุณ. (13 กรกฎาคม 2560). เจ้าคณะอำเภอสันติสุขกิตติมศักดิ์ จังหวัดน่าน. สัมภาษณ์
พระครูพิทักษ์นันทคุณ. (30 มิถุนายน 2560). ประชุมโครงการเสริมสร้างและฟื้นฟูพลังเครือข่ายป่าชุมชน เพื่อรักษาพื้นที่ป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน. สัมภาษณ์

พระครูวิจิตรธรรมโชติ. (5 กรกฎาคม 2560).เจ้าคณะอำเภอทุ่งช้าง-เฉลิมพระเกียรติ จังหวัดน่าน. สัมภาษณ์
พระสมุทรวิวัฒน์ ธีรวัฒนโน. (29 มิถุนายน 2560). เจ้าสำนักสงฆ์บ้านห้วยยาง ตำบลทุ่งช้าง อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน. สัมภาษณ์

พิมพ์พรพรรณ สกิตรัมย์. (2 สิงหาคม 2560). ผู้จัดการมูลนิธิรักษ์เมืองน่าน อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน. สัมภาษณ์
เพิ่ม สมทา. (4 กรกฎาคม 2560). ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน บ้านทุ่งผึ้ง ตำบลทุ่งช้าง อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน. สัมภาษณ์
ภควดี เสี่ยงหวาน. (4 กรกฎาคม 2560). กำนัน ตำบลทุ่งช้าง อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน. สัมภาษณ์

ภูเบศ พุฒิรัตนพร. (4 กรกฎาคม 2560). นายอำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน. สัมภาษณ์
มานพ อินท่า. (17 กรกฎาคม 2560).พนักงานข้าราชการประจำหน่วยป้องกันรักษาป่า ที่ นน. 14 ทุ่งช้างจังหวัดน่าน. สัมภาษณ์

สม ศรีวิชัย. (29 มิถุนายน 2560). ประธานกลุ่มผู้สูงอายุ บ้านทุ่งผึ้ง ตำบลทุ่งช้าง อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน. สัมภาษณ์

สวาท ศรีวิชัย. (3 กรกฎาคม 2560). ผู้ใหญ่บ้าน บ้านทุ่งผึ้ง ตำบลทุ่งช้าง อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน. สัมภาษณ์
สำรวย ผัดผล. (2 สิงหาคม 2560). นายกองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองจั้ง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน. สัมภาษณ์